

TIJORAT BANKLARIDA MEHNATGA HAQ TO'LASH HISOBI AUDITI**Xudayarov Oybek Odilovich***Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti**"Bank hisobi va auditi" kafedrası PhD., dotsenti**Email: o.khudoyorov@tsue.uz***Abduvokhidov Jahongir Ikrom O'g'li***Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti**"Bank hisobi va auditi" kafedrası magistranti**E-mail: abduvokhidovjahongir@gmail.com***AUDIT OF WAGE ACCOUNTING IN COMMERCIAL BANKS****Khudayarov Oybek Odilovich***PhD, Associate Professor of the Department**of Banking Accounting and Audit**Tashkent State Economic University**Email: o.khudoyorov@tsue.uz***Abduvokhidov Jahongir Ikrom Ogli***Tashkent State University of Economics**Master's Student, Department of "Bank Accounting and Audit"**E-mail: abduvokhidovjahongir@gmail.com***АУДИТ УЧЕТА ОПЛАТЫ ТРУДА В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ****Худаяров Ойбек Одирович***PhD, доцент кафедры "Банковский учёт и аудит"**Ташкентского государственного экономического университета**Email: o.khudoyorov@tsue.uz***Абдувохидов Жахонгир Икром Угли***Ташкентский государственный экономический университет**Магистрант кафедры "Банковский учёт и аудит"**E-mail: abduvokhidovjahongir@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqola Tijorat banklari sharoitida Mehnatga haq to'lash hisobi auditining nazariy-uslubiy va amaliy jihatlarini O'zbekiston sharoitida kompleks tahlil qilishga bag'ishlangan. Maqola MHT auditining bankning operatsion xarajatlari va xodimlarni rag'batlantirish nuqtai nazaridan yuqori dolzarbligini asoslaydi. Tadqiqotning maqsadi — O'zbekiston qonunchiligi va bank ichki nazorat

tizimi talablari asosida samarali uslubiy yondashuvlarni takomillashtirishdan iborat. Maqolada tashqi auditning rejalashtirish vazifalari bilan birga, ichki auditning suiiste'molliklarning oldini olishga qaratilgan profilaktik vazifalari yoritilgan. Maqolaning ilmiy yangiligi tashqi va ichki nazoratni integratsiyalashgan yondashuvni asoslash va shu orqali bankning operatsion xarajatlarida moliyaviy xatolar hamda maqsadsiz sarf-xarajatlarni kamaytirishga xizmat qiladigan samarali audit dasturini ishlab chiqishdan iborat.

Kalit so'zlar: Mehnatga haq to'lash auditi, Bank Ish haqi auditi, Ichki audit, Tashqi audit, Buxgalteriya hisobi milliy standartlari, Ichki nazorat tizimi, Mehnat munosabatlari, Bank xarajatlari fondi, Deponentlangan ish haqi, Soliqlar va ijtimoiy to'lovlar, Birlamchi hujjatlar.

Abstract: *This scientific article is devoted to a comprehensive analysis of the theoretical, methodological, and practical aspects of the audit of wage accounting in commercial banks under the conditions of Uzbekistan. The article substantiates the high relevance of the MHT (Labor Remuneration) audit from the standpoint of the bank's operational expenses and employee motivation. The goal of the research is to improve effective methodological approaches based on the requirements of Uzbekistan legislation and the bank's internal control system. The article covers the planning tasks of external audit along with the preventive tasks of internal audit aimed at preventing fraud and abuse. The scientific novelty of the article lies in substantiating an integrated approach to external and internal control and, thereby, developing an effective audit program that serves to reduce financial errors and irrational expenditures in the bank's operating costs.*

Keywords: Labor Remuneration Audit, Bank Wage Audit, Internal Audit, External Audit, National Accounting Standards, Internal Control System, Labor Relations, Bank Expense Fund, Deposited Wages, Taxes and Social Payments, Primary Documents.

Аннотация: Данная научная статья посвящена комплексному анализу теоретико-методических и практических аспектов аудита учета оплаты труда в коммерческих банках в условиях Узбекистана. В статье обосновывается высокая актуальность аудита ОТО (Оплата Труда) с точки зрения операционных расходов банка и стимулирования персонала. Цель исследования — усовершенствование эффективных методологических подходов на основе требований законодательства Узбекистана и системы внутреннего контроля банка. В статье освещены как плановые задачи внешнего аудита, так и профилактические задачи внутреннего аудита, направленные на предупреждение злоупотреблений и мошенничества. Научная новизна статьи заключается в обосновании интегрированного подхода к внешнему и внутреннему контролю, и, таким образом, в разработке эффективной

программы аудита, которая служит для снижения финансовых ошибок и нецелевых расходов в операционных затратах банка.

Ключевые слова: *Аудит оплаты труда, Аудит заработной платы банка, Внутренний аудит, Внешний аудит, Национальные стандарты бухгалтерского учета, Система внутреннего контроля, Трудовые отношения, Фонд расходов банка, Депонированная заработная плата, Налоги и социальные платежи, Первичные документы.*

Kirish

Zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida, har qanday xo'jalik yurituvchi sub'ektning, xususan, tijorat bankining moliyaviy barqarorligi va samaradorligi bevosita uning resurslardan, xususan, inson mehnatidan qanchalik unumli va qonuniy foydalanganiga bog'liqdir. Mehnatga haq to'lash bilan bog'liq operatsiyalar bankning buxgalteriya hisobida nafaqat xarajat moddasi sifatida muhim o'rin tutadi, balki ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarni, jumladan, xodimlarning moddiy rag'batlantirilishi va ijtimoiy himoyasini ta'minlashning asosiy instrumenti ham hisoblanadi. Shu sababli, Mehnatga haq to'lash hisobi auditining sifatli tashkil etilishi bankning to'g'ri moliyaviy hisobot berish majburiyatini bajarishi uchun muhim hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli iqtisodiy islohotlar sharoitida MHT tartibini belgilovchi me'yoriy baza doimiy ravishda yangilanib bormoqda. Xususan, Mehnat Kodeksi va Soliq Kodeksidagi o'zgarishlar MHT tushunchasini, unga qo'shiladigan mukofotlar va ustamalar tarkibini kengaytirib, auditorlardan buxgalteriya yozuvlari va moliyaviy hisobotlarda aks ettirish bo'yicha yuqori malaka va me'yoriy hujjatlarni chuqur bilishni talab qiladi. Amaliyotda esa MHT bilan bog'liq xarajatlarning yuqori ulushi, ko'p sonli birlamchi hujjatlarning mavjudligi va ichki nazorat tizimidagi ayrim zaifliklar kabi omillar tufayli shtat birliklarini saqlab qolish, daromad solig'i va ijtimoiy to'lovlarni noto'g'ri hisoblash kabi risklar mavjud bo'lib qolmoqda. Tadqiqot muammosi shundan iboratki, MHT hisobi auditini bo'yicha tashqi va ichki audit yondashuvlari nazariy jihatdan mavjud bo'lsa-da, amaliyotda ularning o'zaro integratsiyasi, ayniqsa, bo'sh o'rinlar hisobiga noqonuniy qo'shimcha to'lovlar va deponentlangan ish haqi hisobidagi qonunbuzarliklarni aniqlashga qaratilgan aniq, risk-yuzasidan yondashuvli metodika yetarli darajada rivojlanmagan. Maqolaning maqsadi — MHT hisobi auditini o'tkazishning nazariy-uslubiy asoslarini takomillashtirish, bunda O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi talablari bilan bir qatorda, ichki auditning risklarni boshqarishga qaratilgan ilg'or usullarini birlashtirish hamda amaliyotdagi tipik xatolarni bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish. Ushbu maqola Toshkent Moliya Instituti O'UM, Ichki audit darsliklari hamda Renessans

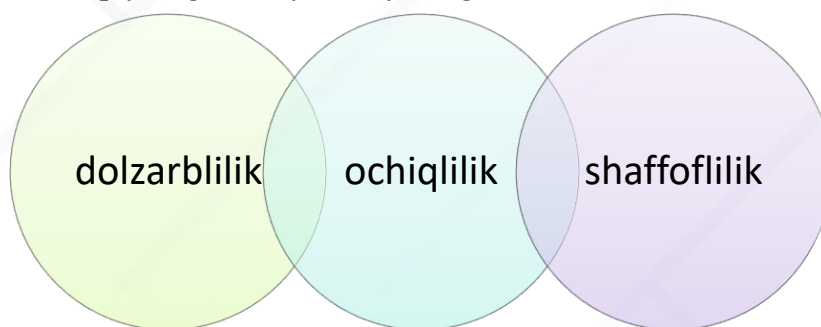
Ta'lim Universiteti manbalari kabi muhim nazariy manbalarga tayanib, MHT audit tizimini kompleks tahlil qilishga intiladi.

Mehnat haqi auditining nazariy-uslubiy asoslari

Mehnatga haq to'lash operatsiyalari audit, avvalo, O'zbekiston Respublikasining mustahkam me'yoriy-huquqiy bazasiga tayanishi shart. Bu baza "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi qonun, "Auditorlik faoliyati to'g'risida"gi qonun kabi asosiy hujjatlar majmuasini, shuningdek, MHT munosabatlarini tartibga soluvchi Mehnat kodeksi, Soliq kodeksi va tegishli Buxgalteriya hisobi milliy standartlari talablarini o'z ichiga oladi. Bozor munosabatlari rivojlanishi sharoitida, Toshkent davlat Iqtisodiyot Universitet O'UMda ta'kidlanganidek, mehnatga haq to'lash tushunchasining mazmuni kengayib bormoqda; uning tarkibiga nafaqat asosiy ish haqi, balki moliyalashtirish manbasidan qat'i nazar hisoblanadigan turli mukofotlar, ustamalar va ijtimoiy imtiyozlar ham kirishi audit ob'ektini murakkablashtirdi, ayniqsa, bankning bonus tizimlarida. Auditning asosiy maqsadi hisob-kitoblarning qonunchilikka muvofiqligini tasdiqlash bo'lsa-da, auditorlik vazifalari doirasi yanada kengdir. Ular: ish haqi va unga tegishli ajratmalarning bankning operatsion xarajatlariga to'g'ri qo'shilishi, xodimlar bilan hisob-kitoblarning o'z vaqtida amalga oshirilishi va byudjetdan tashqari ijtimoiy jamg'armalar bilan hisoblashishlarning aniqligi ustidan nazoratni ta'minlashni o'z ichiga oladi. Chunki MHT sarflari bankning moliyaviy natijalariga bevosita ta'sir qiladi, xarajatlarning noto'g'ri aks ettirilishi esa foyda va Soliq bazasini buzilishiga olib keladi. Samarali auditning boshlang'ich bosqichi uni puxta rejalashtirish hisoblanadi. Bu jarayon birinchi navbatda bankning Ichki Nazorat Tizimi holatini baholashni talab qiladi. Toshkent Moliya Instituti tajribasida taklif qilingan test savollari jadvali ushbu baholashning samarali usuli bo'lib, u auditorga ichki nazorat darajasi past yoki yuqori ekanligini tezkor aniqlashga imkon beradi. Agar nazorat darajasi past deb baholansa, bu audit risklari yuqori ekanligini anglatadi, bu esa auditorlik isbotlarini to'plash hajmini sezilarli darajada oshirishni, ya'ni tanlab tekshirish o'rniga ko'proq operatsiyalarni qamrab olishni talab qiladi. Rejalashtirish davrida auditor bankda qo'llaniladigan MHT shakllarini va moddiy rag'batlantirish tizimlarini o'rganib, audit dasturini eng yuqori riskli sohalarga aniq yo'naltirishi kerak. MHT hisobi auditining nazariy asosi hisob-kitoblar schyotlari orasidagi o'zaro bog'liqlikni tekshirish orqali moliyaviy ma'lumotlarning to'g'riligini tasdiqlashni ham qamrab oladi. Auditor Bosh daftardagi 29803 To'lanishi lozim bo'lgan mablag'lar — Xodimlar bilan hisob-kitoblar schyotining qoldiqlarini va 23106 Ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar, shuningdek pensiyalar, kompensatsiyalar va boshqa ijtimoiy to'lovlar bo'yicha xo'jalik yurituvchi subyektlar xodimlarining bank kartalariga o'tkazilishi lozim bo'lgan mablag'lar bo'yicha tranzit hisobvaraqlari 23108 Ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar, shuningdek pensiyalar, kompensatsiyalar va boshqa ijtimoiy to'lovlar bo'yicha budjet tashkilotlari xodimlarining bank kartalariga

o'tkazilishi lozim bo'lgan mablag'lar bo'yicha tranzit hisobvaraqlar 56100 Bank xizmatchilarining ish haqi va ular uchun qilingan boshqa xarajatlar 56102 Ish haqi 19908 Olinishi lozim bo'lgan mablag'lar — Bank xodimlari bilan hisob-kitoblar 23106 Ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar, shuningdek pensiyalar, kompensatsiyalar va boshqa ijtimoiy to'lovlar bo'yicha xo'jalik yurituvchi subyektlar xodimlarining bank kartalariga o'tkazilishi lozim bo'lgan mablag'lar bo'yicha tranzit hisobvaraqlari Hisobvaraqlarning ta'rifi: bank xodimlariga xizmat safari xarajatlari uchun avanslar, ortiqcha hisoblangan ish haqi yoki mukofot (badal) tariqasida to'langan mablag', javobgar shaxs tomonidan yetkazilgan zarar, shuningdek xodimlardan undirilishi lozim bo'lgan mablag'lar hisobga olinadi. schyotlaridagi qoldiqlar bilan taqqoslashi shart. Ushbu sinxron tahlil natijasida aniqlanadigan debitor qarzni mavjudligi buxgalteriya hisobi ustidan yetarli nazorat o'rnatilmaganligidan dalolat beradi. Xuddi shunday, deponent qarzni asossiz ortishi bank kartalari orqali to'lanishiga qaramay hisobda qolib ketishi yoki ish haqi to'lovining tizimli kechiktirilishini ko'rsatishi mumkin. Bunday taqqoslashdagi nomuvofiqliklar darhol farq summalari va ularning vujudga kelish sabablarini aniqlashni talab qiladi, bu esa auditning keyingi, amaliy bosqichlari uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Auditorlik faoliyatining sifati nafaqat me'yoriy hujjatlarga rioya qilish, balki tekshirilayotgan moliyaviy axborotning ishonchli bo'lishini ta'minlovchi fundamental tamoyillarga ham bog'liq. Tijorat banklarida mehnatga haq to'lash hisobi auditi buxgalteriya yozuvlari va moliyaviy hisobotlarda aks ettirish bo'yicha yuqori malaka va me'yoriy hujjatlarni chuqur bilishni talab qiladi. Tijorat banklarida mehnatga haq to'lash hisobi auditi quyidagi asosiy tamoyillarga asosan o'tkaziladi:

(1-rasm)

Manba. Muallif tomonidan tayyorlangan.

Dolzarblik – audit tadqiqoti manfaatdor tomonlar tomonidan belgilangan muhim omillarga, shuningdek milliy ustuvorliklar va maqsadlarga mos bo'lishi lozim.

Shaffoflik – hujjatlarning keng jamoatchilik uchun mavjudligi ta'minlanadi.

Ochiqlik – manfaatdor tomonlar bilan ochiq muloqot amaliyotlari, boshqa faol ishtirok shakllari orqali barcha tomonlarning manfaatlarini muvozanatlash va tashkilotlarning amaliy tajribalariga tayangan holda amalga oshiriladi.

Mehnat haq to'lash auditining tashkiliy-amaliy jihatlari

Mehnatga haq to'lash operatsiyalari auditi amaliyotda tashqi audit va ichki audit funksiyalarining o'zaro qo'llab-quvvatlanishini talab etadi. Tashqi auditor asosan moliyaviy hisobotning ishonchliligini tasdiqlashga qaratilgan bo'lsa, ichki auditor M.Sh. Mamatkulov va boshqalar ta'kidlaganidek, risklarni oldindan boshqarish, bank resurslaridan samarali foydalanish va maqsadsiz sarf-xarajatlar oldini olishga xizmat qiladi. Tashqi auditorlik tekshiruvining amaliy bosqichida auditor, eng avvalo, bank xodimlarining shtat jadvalida belgilangan oylik maoshlariga qat'iy rioya qilinganligini tekshiradi. Bunda Bank Boshqaruviining xodimlarni ishga qabul qilish va lavozim maoshlarini tayinlash to'g'risidagi buyruqlari shtat jadvali va tuzilgan mehnat shartnomalari bilan solishtiriladi. Amaliyotda ko'p uchraydigan kamchiliklar: lavozim maoshlari yoki tarif stavkalarining asossiz oshirib yuborilishi, shuningdek, bo'sh o'rinlar hisobiga qo'shib yozish holatlari, ayniqsa, kichik filiallar qo'llanilgan joylarda uchraydi. Qo'shib yozish orqali noqonuniy mablag'lar chiqarilishi yashirilishi mumkin. Shu bois, auditor xodimning ishga chiqishi, buyruqlar va maosh vedomostlarining to'liq muvofiqligini sinchiklab tekshirishi zarur. Ichki audit bu jarayonda MHT operatsiyalari bo'yicha aniq nazorat usullarini qo'llaydi. Renessans Ta'lim Universitetining o'quv qo'llanmasida yoritilganidek, ichki auditorlarning vazifasi nafaqat yakuniy hisoblashlarni, balki butun operatsiya zanjiridagi birlamchi hujjatlarni nazorat qilishni o'z ichiga oladi. Ish vaqtini hisobga olish tabellari, bank filiallaridagi xodimlarning haqiqiy ishtiroki ma'lumotlari, hisoblashuv-to'lov vedomostlari kabi birlamchi hujjatlarning barcha majburiy rekvizitlarga ega ekanligi, tuzatishlar va o'chirishlarning qonuniyligi tekshiriladi. Ichki auditning muhim amaliy yo'nalishi — bu "o'lik jonlar" ni, ya'ni ishdan bo'shatilgan shaxsning shtat birligini saqlab qolish yoki ishdan bo'shatilgan shaxslarga ish haqi hisoblash kabi suiiste'mollik hollarini aniqlashdir. Bunday holatlar shaxsiy varaqalar, ishga qabul qilish buyruqlari va ish vaqtini hisobga olish tabellaridagi ma'lumotlarni xodimlar bo'limi ma'lumotlari bilan solishtirish orqali fosh etiladi. Shuningdek, auditorlik tekshiruvida mukofotlash va moddiy rag'batlantirish tartiblarining asosiligi alohida diqqat markazida bo'ladi. Mukofotlar bankning ichki Nizomida belgilangan qoidalarga va xodimning mehnat natijalariga mos kelishi, shuningdek, mukofotlash bo'yicha buyruqlar rahbariyat tomonidan to'g'ri rasmiylashtirilgan bo'lishi shart. Bundan tashqari, ish haqidan qonunchilikda belgilanganidan tashqari summalarini ushlab qolishlar qat'iy man etilganligi sababli, auditor ushlanmalarining to'g'ri va asosli ekanligiga kafolat hosil qilishi lozim. Nihoyat, ichki auditning muhim amaliy vazifasi ish haqi va boshqa to'lovlardan daromad solig'i, pensiya va ijtimoiy fondlarga ajratmalar hisoblanish bazasining to'g'riligini tekshirishdan iboratdir.

Muhokama

Mehnatga haq to'lash hisobi auditining nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinganidan so'ng, O'zbekiston tijorat banklari amaliyotida ushbu sohada

samaradorlikni oshirishga to'sqinlik qilayotgan asosiy muammolar va ziddiyatlarni chuqur muhokama qilish lozim. Birinchi navbatda, Ichki Nazorat Tizimi ning formallashuvi masalasi dolzarb hisoblanadi. Garchi banklarda MHT bo'yicha tegishli ichki nizomlar, jamoa shartnomalari va shtat jadvallari qabul qilingan bo'lsa-da, TMI O'UM ma'lumotlarida qayd etilganidek, ularning ijrosi muntazam va mustaqil ravishda ichki auditorlik nazoratidan o'tmaydi. Bu holat Bank Boshqaruviining MHT bo'yicha sub'ektiv buyruqlar chiqarishiga, natijada esa noqonuniy mukofot to'lovlar belgilanishiga olib keladi. Qonunchilik shartlari bilan ichki hujjatlar o'rtasidagi nomuvofiqlik, hatto, to'g'ri hisoblangan summalarining ham soliqqa tortish bazasini noto'g'ri shakllantirishiga sabab bo'lishi mumkin. Ikkinchi muhim muammo – bu shtat birliklarini nazorat qilish va qo'shib yozish riskining yuqoriligi. Renessans Ta'lim Universiteti manbalarida ta'kidlanganidek, vaqtbay ish haqi tizimi qo'llaniladigan bank filiallarida bajarilgan ishlarni hisobga olish varaqalari va naryadlarni ataylab oshirib yozish holatlari ko'p uchraydi. Bu nafaqat MHT fondining asossiz sarflanishiga olib keladi, balki ushbu amallar ortida ko'pincha noqonuniy mablag'larni chiqarish maqsadlari ham yotadi. Tashqi auditor uchun yagona yo'l varaqalari va naryadlar asosida bu firibgarlikni aniqlash murakkab bo'lgani sababli, ichki auditorning kadrlarning haqiqiy mavjudligini buxgalteriya ma'lumotlari bilan solishtirib tekshirish mexanizmini kuchaytirish zarur. Uchinchidan, deponentlangan ish haqi hisobidagi nomuvofiqliklar mavjud. M.Sh. Mamatkulov va boshqalar ko'rsatib o'tganidek, deponent qarzar haqiqatda yuzaga kelganligi va uning schyotlarda to'g'ri aks ettirilganligi ustidan nazorat yetarli emas. Amaliyotda, ish haqi bank kartalariga o'tkazilishi lozim bo'lgan holda o'z vaqtida to'lanmaganligi sababli yuzaga kelgan deponent qarzar asossiz ravishda uzoq muddat davomida hisobda qolib ketishi, yoxud kassa operatsiyalari orqali pulning o'zlashtirilishini yopish uchun deponent yoli bilan soxtalashtirilishi hollari uchraydi. Bu holat moliyaviy hisobotning ishonchliligiga jiddiy zarar yetkazadi. Yuqoridagilarni umumlashtirgan holda, shuni ta'kidlash lozimki, MHT hisobi auditida muammo nafaqat qonunchilik normalarini bilishda, balki ichki nazoratning amaliy va tizimli ishlamasligi hamda kadrlarning shtat birliklari bilan ishlash madaniyatining pastligida yotadi. Samaradorlikni oshirish uchun tashqi audit tavsiyalari bilan bir qatorda, ichki auditorlarning muntazam va riskli nuqtalarga qaratilgan faoliyatini kuchaytirish zarur.

Yuqorida muhokama qilingan asosiy muammolar va ziddiyatlarni umumlashtirish hamda tashqi va ichki nazoratni birlashtiruvchi samarali yondashuvni vizuallashtirish maqsadida, mehnatga haq to'lash hisobidagi eng yuqori riskli sohalar va ularga qarshi qo'llaniladigan audit vazifalari quyidagi 1-jadvalda tizimlashtirilgan:

1-jadval. Mehnatga Haq To'lash Hisobi Auditida Tashqi va Ichki Nazoratni Integratsiyalashgan Risk-Yuzasidan Yondashuv

№	Yuqori Riskli Soha	Riskning Mohiyati	Ichki Auditning Profilaktik Vaziifasi	Tashqi Auditning Tasdiqlovchi Vaziifasi
1	Asossiz Mukofotlar/Ustamalar	Bank Boshqaruvining sub'ektiv qarorlari natijasida ichki Nizomga mos kelmaydigan, noqonuniy qo'shimcha to'lovlar belgilanishi.	MHT bo'yicha hisob-kitoblarni amalga oshirishdan oldingi nazorat : Buyruqlarning ichki Nizom va qonunchilikka mosligini tekshirish.	Bosh daftardagi MHT schyotlar 56100, 56102 xarajat schyotlarining moliyaviy hisobotdagi aks ettirilishining qonuniyligini tasdiqlash.
2	"O'lik Jonlar" va Qo'shib Yozish	Bo'sh o'rinlar hisobiga yoki ishda bo'shatilganlarga ataylab ish haqi hisoblash orqali mablag'larni o'zlashtirish.	Kadrlar bo'limi ma'lumotlari, ishga qabul qilish buyruqlari va ish vaqtini hisobga olish tabellarini sinxron solishtirish. Qo'shib yozish holatlarini aniqlash.	Shtat jadvali, buyruqlar va mehnat shartnomalariga qat'iy rioya qilinganligini tekshirish. Daromad solig'i va ijtimoiy to'lovlar hisoblanishining to'g'riligini tekshirish.
3	Deponentlangan Ish Haqining Noto'g'ri Hisob	Ish haqi bank kartasiga o'tkazilishi lozim bo'lgan holda deponent qarzning asossiz uzoq muddat qolib ketishi yoki kassa operatsiyalari niqobi sifatida soxtalashtirilishi.	Maxsus protokolni joriy etish va uning ijrosini nazorat qilish: Deponentlashning qonuniy sabablarini, kassa qoldig'i va buxgalteriya ma'lumotlarining qo'shaloq nazoratini ta'minlash.	29803 Xodimlar bilan hisob-kitoblar va "Deponentlangan mehnat haqi" schyotlaridagi qoldiqlar o'rtasidagi nomuvofiqliklarni va ularning vujudga kelish sabablarini aniqlash.

Manba. Muallif tomonidan tayyorlangan.

Natijalar va takliflar

O'tkazilgan tahlillar va nazariy manbalarni chuqur o'rganish natijasida mehnatga haq to'lash hisobi auditining O'zbekiston banklarida amaliyotidagi samarasini oshirishga qaratilgan muhim natijalarga erishildi. Tadqiqot asosida MHT hisobi auditida faqat arifmetik xatolarni tekshirish yetarli emasligi, balki eng yuqori risklar sifatida noqonuniy bonuslar, birlamchi hujjatlarning soxtalashtirilishi va "o'lik jonlar" ga ish haqi hisoblash kabi firibgarlik harakatlari aniqlandi. Maqola tashqi audit va ichki audit funksiyalarining o'zaro uzviy bog'liqligi, bu esa MHT hisobi ustidan samarali va doimiy nazorat o'rnatishda yagona tizimli yondashuvni talab qilishini

isbotladi. Amaliy tekshiruvda an'anaviy schyotlar korrespondensiyasi tahlilidan tashqari, xodimlarning shaxsiy tarkib ma'lumotlarini ish vaqtini hisobga olish tabellari hamda hisoblashuv-to'lov vedomostlari bilan sinxron solishtirish kabi chuqur tahlil usullarining samaradorligi ko'rsatildi. Tadqiqotning ilmiy yangiligi mehnatga haq to'lash auditiga ikki tomonlama nazorat tamoyilini birlashtirgan, yuqori riskli sohalarga qaratilgan samarali audit dasturini taklif etishdan iborat. Ushbu yondashuv MHT hisobidagi tizimli xatolarni aniqlashga yordam beradi. O'tkazilgan tahlillar asosida MHT hisobi auditining samaradorligini oshirish maqsadida quyidagi amaliy takliflar ilgari suriladi:

1. Shtat Jadvalini Avtomatlashtirilgan Nazorat Qilish: Bankning shtat jadvalida belgilangan lavozim maoshlari va bo'sh qolgan o'rinlarning har chorakda Bank Boshqaruvi Qarori va Moliya bo'limi budjeti bilan to'liq muvofiqligini avtomatlashtirilgan tarzda tekshirish.

2. Ichki Auditorga Vakolat Berish: Ichki audit xizmati MHT bo'yicha hisoblashlar va to'lovlarni amalga oshirishdan oldin yoki bevosita amalga oshirilgandan so'ng o'z tekshiruvini o'tkazish huquqiga ega bo'lishi lozim. Bu Ichki nazorat tizimining nazorat muhitini kuchaytiradi va noqonuniy operatsiyalarni moliyaviy hisobotga tushmasdan oldin to'xtatish imkonini beradi.

3. Deponentlangan Hisob-kitoblarga Maxsus Protokol: Bankda "Deponentlangan mehnat haqi" schyotida turgan mablag'lar uchun maxsus ichki protokol ishlab chiqish. Bu protokol deponentlashning qonuniy sabablarini tasdiqlashni va bu mablag'larning bank kassasidan olinib, qoldiqda turishi ustidan kassa va buxgalteriya bo'limining qo'shaloq nazoratini ta'minlashi kerak. Shuningdek, deponent muddatlari o'tgach, ushbu summalarni o'z vaqtida moliyaviy natijaga o'tkazish tartibini qat'iy belgilash tavsiya etiladi.

Ushbu takliflarning amaliyotga tatbiq etilishi banklarda MHT hisobi auditining sifatini oshirishga, xodimlarning ijtimoiy huquqlarini himoya qilishga va moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlarga muvofiq ishonchli bo'lishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Xulosa

O'tkazilgan tadqiqot mehnatga haq to'lash hisobi auditining samaradorligi bankning Ichki Nazorat Tizimi holati bilan bevosita bog'liqligini isbotladi. Asosiy muammo birlamchi hujjatlardagi suiiste'molliklar va deponentlangan ish haqi hisobining noto'g'riligida ekanligi aniqlandi. Maqolaning ilmiy yangiligi tashqi va ichki auditni integratsiyalashtirgan holda qo'llash tamoyilini asoslashdan iborat bo'lib, bu yondashuv MHT hisobidagi risklarni minimallashtirishga xizmat qiladi. Taklif etilgan amaliy choralar, xususan, shtat birliklari nazoratini kuchaytirish va deponent hisobi bo'yicha aniq protokollarni joriy etish, banklarda moliyaviy hisobotlarning ishonchliligi va qonuniyligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mamatkulov M.Sh., va boshqalar. Ichki audit. Darslik. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2021. (B. 207-217)
2. Toshkent Moliya Instituti (Auditorlik fanidan o‘quv-uslubiy majmua). – Toshkent, 2020. (B. 134-139)
3. Renessans Ta’lim Universiteti (10.3-mavzu): Mehnat haqi yuzasidan xodimlar bilan hisob-kitoblar auditi. – O‘quv qo‘llanma. (B. 209-216)
4. O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi (2020-yil tahriri, keyingi o‘zgartirish va qo‘shimchalar bilan).